

SECTION 13. Geography. History. Oceanology. Meteorology.

Sergey Iosifovich Tatarinov
candidate of historical Sciences, associate Professor,
corresponding member of International Academy of
Theoretical & Applied Sciences,
Educational and Scientific Professional Pedagogical
Institute of Ukrainian Engineering and Pedagogical
Academy
tatbronza@yandex.ua

**THE INTERRELATION OF DISHES WITH SOLAR SIGNS AND PICTOGRAMS
AND THE BURIALS IN STONE BOXES OF CARCASS CULTURALLY-
HISTORICAL COMMUNITY OF BAKHMUT AREA IN THE DONBAS REGION**

Abstract: The phenomenon of a large number of clay vessels with solar signs and pictograms in burials of 15th -13th centuries BC in the copper mines of the Donbas region is discussed in the article. The connection of cup pots on trays with similar Cimmerian copper boilers is supposed there.

Key words: mound, mine, copper, container, icon.

**ВЗАИМОСВЯЗЬ ПОСУДЫ С СОЛЯРНЫМИ ЗНАКАМИ И ПИКТОГРАММАМИ
С ПОГРЕБЕНИЯМИ В КАМЕННЫХ ЯЩИКАХ СРУБНОЙ КУЛЬТУРНО-
ИСТОРИЧЕСКОЙ ОБЩНОСТИ БАХМУТСКОГО КРАЯ В ДОНБАССЕ**

Аннотация: В статье рассматривается феномен большого количества глиняных сосудов с солярными знаками и пиктограммами в погребениях 15-13 веков до н.э. в районе добычи медной руды в Донбассе, предполагается связь кубовидных горшков на поддонах с аналогичными медными котлами киммерийцев.

Ключевые слова: курган, рудник, медь, сосуд, пиктограмма.

УДК 908 (Краеведение)

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОСУДУ З СОЛЯРНИМИ ЗНАКАМИ ТА
ПІКТОГРАММАМИ З ПОХОВАННЯМИ У КАМ'ЯНИХ СКРИНЯХ СРУБНОЇ
КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПІЛЬНОТИ ДОБИ БРОНЗИ У ДОНБАСІ**

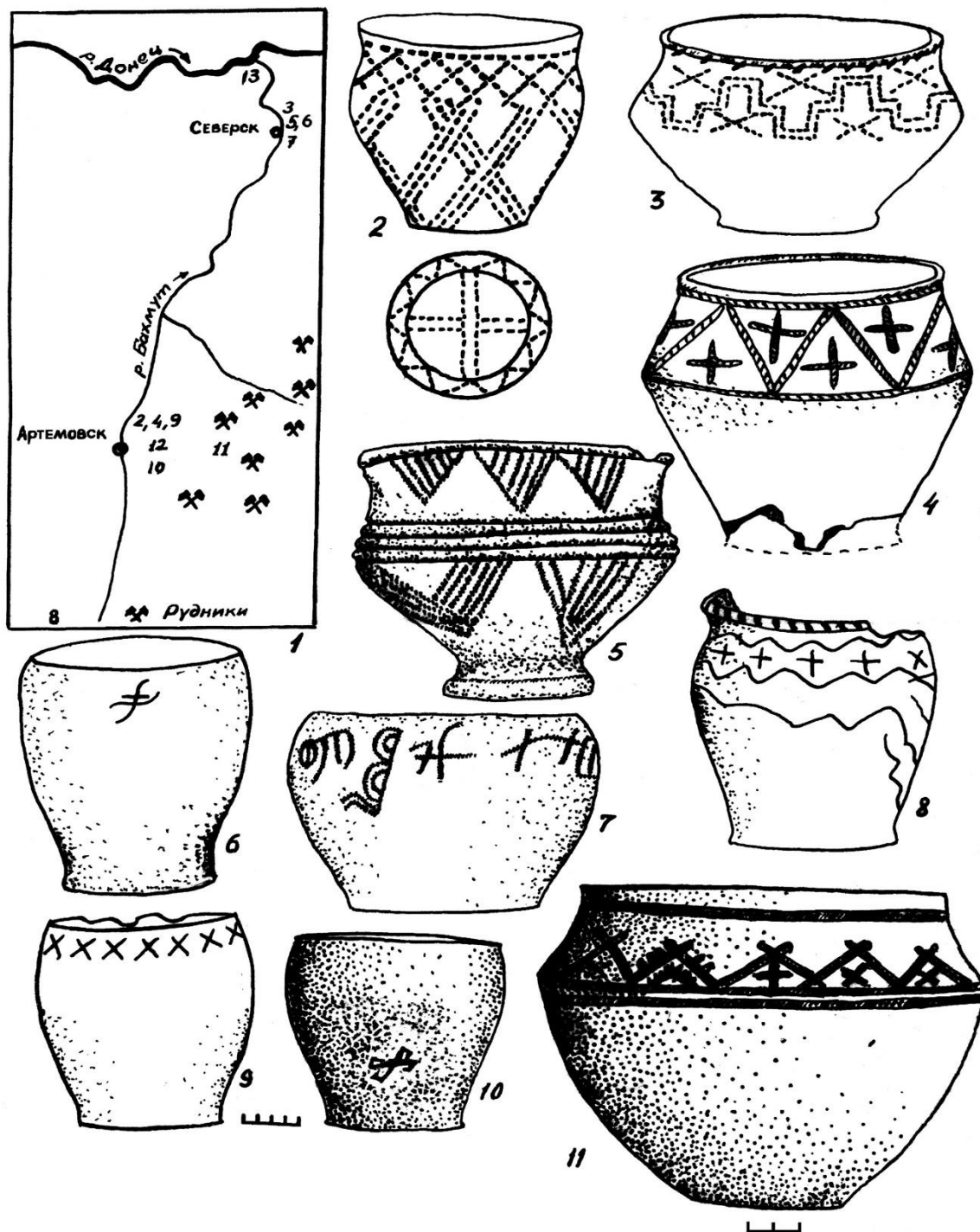
Внаслідок багаторічного дослідження автором Донецького гірничо-металургійного центру доби бронзи можна говорити про феномен присутності поруч з мідними копальнями великої кількості поховань у плитових гробницях-кам'яних ящиках.

Дуже важко застосувати до цієї території виділені Є.М. Чернихом форми соціального статусу майстрів.

Майстри, що обслуговували своє селище, користувалися особливою пошаною, „а кланові організації в більшості були ізгоями суспільства” [7, 105].

В Європі і на Кавказі майстри були вельми шановані громадами. Шановані ковалі прагнули зберегти таємниці свого ремесла як багатство серед родичів [2].

Ми не знаємо, за винятком 2 поховань на Мосоловському поселенні на Дону [3,с.82], поховань ливарників з горщиками і ливарними формами, подібними похованням зрубної культури від Волги до Дніпра і на території Донецького гірничо-металургійного центру.

Рисунок 1 - Зрубний посуд з солярними знаками та „написами” з кам’яних скринь: 1-карта розташування поховань зрубної культури з кам’яними скринями біля копалень, 2-9-(за В.О. Городцовим), 10-Весела Долина, к.1.п.1.(1969 р.), 11-Покровське, к.1.п.1, (1970 р.)

Випадковою є знахідка слідів розораного поховання на Вискрівській копальні у 1979 році, де знайдено разом з мідними краплями в культурному шарі північної частини копальні череп і кістки людини, просочені мідним окисом [4,с. 252-255].

Є ритуальне поховання в житлі у Клиновому біля мідної копальні[5,с. 213].

У 2002 році у відвалі біля стволу шахти Червоне Озеро Ю.М. Бровендер відкрив типове поховання зрубної культури з баночним горщиком. Небіжник лежав у скрині, складеній з зелених брил мідістих пісковиків на дні глибокої ями видовбаної у гірській породі [6,с. 28-29].

На Картамиші у підземному штреку Ю.М.Бровендер знайшов поховання ЗК у кам'яній скрині, тобто така форма поховання може бути типовою для гірників-металургів.

У 1998 році в кургані в 1 км на схід від копалень Кислий Пагорб нами досліджено 2 кам'яні ящики зрубної культури, складені з зелених брил мідних пісковиків, з баночними горщиками. Безумовною є належність цих поховань до гірників-металургів [7].

Скоріше за все, слід вважати масовими похованнями гірників-металургів досить часто присутні біля копалень поховання зрубної культури в курганах з кам'яними скринями (рис.1) [8,9], де на кераміці завжди є символи вогню - косі хрести, фестони, свастики, складні „письмена” [10-11].

Цікаві спостереження про зв'язок бронзових казанів так званого «кіммерійського типу» зробили В.В. Отрощенко та М.П. Тупчієнко, які пов'язують концентрацію глиняного посуду кубоподібних форм зрубної культури - „зона максимального поширення кубків накладається на Донецький гірничо-металургійний центр і такий збіг навряд чи можливо вважати випадковим, ...виготовлення казанів на конічному піддоні у Донецькому гірничо-металургійному центрі дістає логічних підстав, ...виготовлення казанів припиняється із завершенням функціонування Донецького гірничо-металургійного центру на початку XII ст. до н.е.” [12,с. 181].

З мідними копальнями можуть бути пов'язані комплекси поховань вождів-воїнів катакомбної культури з булавами, наборами наконечників стріл з кременю з „вусиками”, випрямлювачами держаків стріл і різноманітним металом досліджені у 1990 – 1998 роках біля Артемівська. [7,с. 143-153; 9;13].

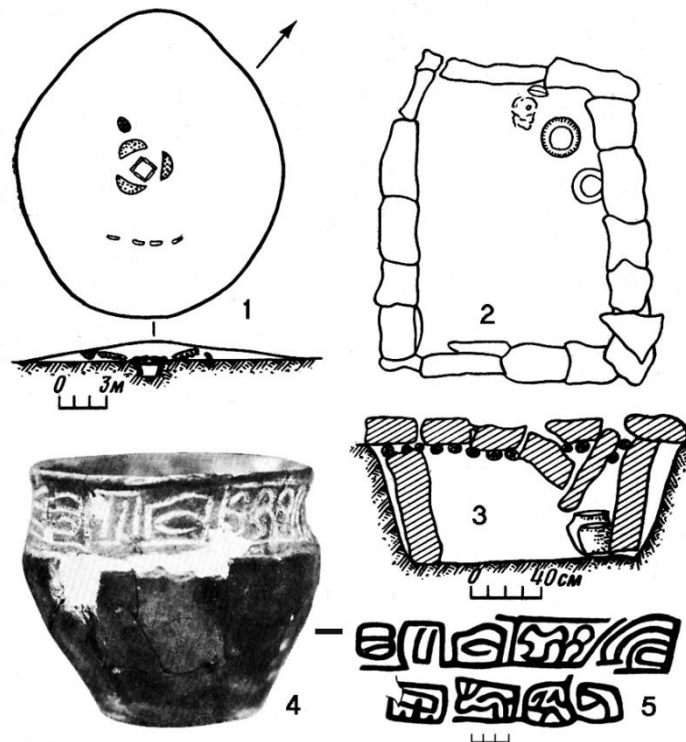
Якщо у Придніпров'ї, за І.Ф.Ковальовою, підкурганні поховання енеолітичного типу є віддзеркаленням у похоронному обряді професійної спеціалізації померлих з ковальсько-ливарними інструментами, то їх відсутність у зрубників Є.М. Черних пояснює, виходячи з соціального статусу майстрів гірників-металургів і ковалів, існуванням особливих поховальних ритуалів - „рівно як і відокремлених цвинтарів у групах майстрів” [7,с. 166].

До подібних кладовищ біля копалень або поблизу від них можна віднести Володимирівські (1978 р.), Пилипчатинсько-Покровські (1998 р.), Артемівські (1970 - 1996 рр.), Відродженські (1984 - 1985 рр.) [9] кургани, де знайдено понад 30 кам'яних ящиків зрубної культури. Ці поховання підковою охоплюють Бахмутські копальні.

Відособленню поховань майстрів служили релігійні уявлення щодо їхньої професії, оточеної цілою системою найсуворіших табу [1,с. 159].

В.М. Массон [14,с. 67] писав про релігійні уявлення, де формується божественне походження металургів-ковалів, попередників Гефеста в Європі, де відзначено за етнографічними даними наявність обряду передачі „сили управління вогнем”, яка приписувалася гірникам - металургам при плавці металу [1,с. 140].

А.Д. Пряхін описує відкрите у 1978 році на Мосоловському поселенні поховання в котловані житла, де кістки людини виявилися складеними купкою, поряд горщик і ливарна форма [15].

Рисунок 2 - Артемівськ, к.1.п.1 – 1-3-поховання зрубної культури у кам'яній скрині, 4-5-кубок з „написом” (1972 р.)

В Центральній Азії були поширені повір'я про цілющу силу і добродійні знання ковалів. В Африці етнографи у XIX сторіччі відмічали, за словами аборигенів, що ковалі клали в печі шматочки людського тіла. В багатьох районах Америки ковалі користувалися великою пошаною, їх магичній силі підкорялися метали [16,с. 66].

Останнє зауваження до того, чи суворо охороняли майстри (клани) зрубної культури свої копальні. Присутність на ряді поселень, як ми неодноразово відзначали, синкретичної кераміки (Пилицатине - від бабинської, зрубної, федорівсько-черкаскульської до сабатинівської та білозерської; Клинове - зрубної, сабатинівської, білозерської і ранньої бондарихинської) свідчить проти того, що копальні були суворо утаємничені. Швидше за все, клани залучали і допускали до видобутку руди представників близьких етнічних груп; відносини навколо копалень між племінними групами Північного Причорномор'я носили мирний характер.

References:

1. Chernyih E.N. Drevnyaya metalloobrabotka na Yugo-Zapade SSSR/E.N.Chernyih//.- М.: Nauka, 1976.- 302 s.
2. Teylor E. Pervobyitnaya kultura /E.Teylor//.- М., 1939.- 560 s.
3. Pryahin A.D. Mosolovskoe poselenie metallurgov-liteyschikov epohi pozdney bronzy: Kniga vtoraya.- Voronezh: Izd-vo VGU, 1996.- 176 s.
4. Tatarinov Drevniy mednyi rudnik „Vyiskrivskiy” v Donetskoy oblasti/ Tatarinov S.I. // Sovetskaya arheologiya.- М., 1978.- #4.- S. 251-255.
5. Tatarinov S.I. Zhilische gornyakov bronzovogo veka na Klinovskom mednom rudnike v Donbasse” /Tatarinov S.I. // Arheologicheskiy almanah.- Donetsk, 2002.- #10.- S.209-214.
6. Brovender Yu.M. Kartamyishkiy proizvodstvenniy kompleks gorno-metallurgicheskogo tsentra epohi pozdney bronzyi (nekotoryie itogi issledovaniy)

/Yu.M.Brovender // Problemi gIrnichoYi arheologIYi (dopovIdI II-go mIzhnarodnogo Kartamiskogo polovogo arheologIchnogo semInaru).- Alchevsk: DGMI, 2003.- S. 22-35.

7. Kravets D.P., Tatarinov S.I., Fedyaev S.V. Kurganyi donetskoy katakombnoy kulturyi v urochische „Ostraya mogila” (Donetskaya oblast) /D.P.Kravets // StarozhitnostI stepovogo Prichornomor’ya I Krimu.- ZaporIzhzhya, 2000.- Vip. VIII.- S.143-153.

8. Tatarinov S.Y., Kravets D.P. NaydavnIshI metalurgi UkraYini /S.Y.Tatarinov // Bahmutskiy chasopis.- Artemovsk, 1995.- # 3-4.- S. 5-12.

9. Litvinenko R.A. Kurgannyiy mogilnik Vozrozhdenie II na Donetchine /R.A.Litvinenko// Rossiyskaya arheologiya.- M., 1993.- #3.- S.188-197.

10. Tatarinov S.I. Novyye sosudyi epohi bronzyi so znakami (Donbass) /S.I.Tatarinov// Sovetskaya arheologiya.- M.,1981.- #4.- S. 250-253.

11. Tatarinov S.I. Kosmogonicheskie predstavleniya lyudey epohi bronzyi /S.I.Tatarinov// Byiloe.- Artemovsk, 1991.- #1.- S. 4-6.

12. Otroschenko V.V., TupchIEnko M.P. BronzovI klepanI kazani ta Donetskiy gIrnicho-metalurgIyniy tsentr /V.V.Otroschenko // Problemi gIrnichoYi arheologIYi (materIali II-go mIzhnarodnogo Kartamiskogo polovogo arheologIchnogo semInaru).- Alchevsk: DonDTU, 2005.- S. 176-184.

13. Kravets D.P., Tatarinov S.I. Novyye katakombnyie pamyatniki Bahmutskogo kraya/D.P.Kravets // Donetskiy arheologicheskiy sbornik.- Donetsk, 1997.- Vyip. 7.- S. 77-116.

14. Masson V.M. Ekonomika i sotsialnyiy stroy drevnih obschestv /V.M.Masson//.- L., 1976.- 193 s.

15. Pryahin A.D., Ekimov Yu.G., Matveev Yu.P., Startseva T.S. Issledovaniya pamyatnikov pozdney bronzyi v lesostepnom Podone /A.D.Pryahin // AO 1978 goda.- M., 1979.- S. 82.

16. Forbes R.J. A notebook for archaeologists and technologists.- Leiden, 1950.